2.4. Sub aspectul provenienţei termenilor utilizaţi, atunci cînd există posibilităţi ce permit exprimarea unei opţiuni, textele prezintă modele de acţiune conforme, în linii generale, tipului de acţiune care le caracterizează în chip dominant. De aceea, punctul de plecare în judecarea acestui tip de opţiune îl constituie tendinţa cea mai largă şi mai generală, sau concepţia de bază care acţionează în procesul de elaborare a respectivului text. Pentru secolul al XVI-lea, dominanta o constituie urmarea limbii sursă, singura cale în măsură să asigure încheierea lucrului în conformitate cu anumite principii din epocă, dar şi capabilă să asigure corectitudinea traducerii. Poate textul *Paliei* reuşeşte să capete atîta independenţă cîtă îi oferea şi la cîtă îl îndemna textul maghiar pe care îl traducea. De asemenea, în diferite puncte ale sale, CB prezintă unele rezultate care, în mod cert, decurg din opţiunea sa către termeni moşteniţi din latină sau către forme mai larg cunoscute în epocă. La nivelul secolului al XVII-lea, revizorii BB se arată cît se poate de clar hotărîţi în a urma în mod programatic modelul oferit de textul grecesc. Dimpotrivă, situat pe linia, oarecum curentă în textele transilvane, textul NTB caută mereu prilejul de a produce un text românesc limpede pentru cititor, şi abia apoi urmăreşte accesul şi ridicarea la nivelul unei norme literare, dar a uneia în acest fel creată. Altfel spus, NTB urmăreşte participarea la crearea unei norme literare româneşti, dar nu cu preţul ininteligibilităţii şi nu împrumutînd masiv mijloacele modelelor străine pe care le consultă. Probabil că, într-o anumită măsură, consultarea constantă a mai multor surse străine (probabil şi a unora româneşti) a facilitat aplicarea unei astfel de concepţii, cărturarii transilvani nefiind orientaţi exclusiv către un unic model.

La nivelul tuturor textelor se poate identifica o activitate de punere la contribuţie a elementelor lexicale deja existente în limba română: termeni moşteniţi din substat şi din latină, împrumuturi mai vechi din greacă, din limbile slave, din maghiară. De asemenea, nici unul din aceste texte nu ocoleşte împrumuturile foarte recente în epocă. În general, aşadar, există un fond pe care cu toţii îl utilizează. Ceea ce, sub acest aspect, generează diferenţe între aceste texte provine din ponderea în care fiecare din acestea apelează la diferitele componente ale fondului comun. Ascultînd, într-o anumită măsură, de factori supraordonaţi şi imperativi, precum mediul cultural în care s-au dezvoltat, inerentele limitări ale propiilor cunoştinţe etc., supuşi, într-o altă măsură, presiunilor de tot felul (textul în sine, limba sursă, limba ţintă, receptorul), toţi aceşti autori optează, între anumite limite, cu mai multă sau mai puţină forţă, succesiv, către anumite categorii de termeni.

Forţa elementului de origine slavă la nivelul textelor, nu doar religioase, ale secolului al XVI-lea nu este necesar a fi demonstrată, după cum nici capacitatea neobişnuită a BB de a urma modelul grecesc, prin împrumuturi, dar mai ales prin calcuri. De aceea, ne vom opri asupra elementului de origine maghiară, o prezenţă mai puţin expectabilă în norma literară românească, precum şi a elementului latin, cel care suferise serioase dizlocări în urma puternicei influenţe slave.

Legat de influenţa maghiară asupra limbii române, este de observat că, la nivel lexical, aceasta s-a exercitat, direct sau indirect, asupra întregului teritoriu dacoromân. Textele munteneşti ale secolului al XVI-lea încă, între care textele coresiene ocupă un loc important, prezintă destul de multe maghiarisme, unele reţinute ulterior de aspectul literar, altele neselectate. Ponderea acestor elemente în limba română, precum şi poziţia unora dintre acestea rămîn mult mai însemnate decît tind diferite studii să o arate, chiar dacă nu este atît de însemnată cum vrea să apară în EWUR. Contactul celor două civilizaţii, masiv pe teritoriul transilvan, s-a propagat ulterior şi prin intermediul scrierilor româneşti care aveau Transilvania ca punct de iradiere. În cele ce urmează, vor fi aduşi în discuţie mai mulţi termeni de origine maghiară, principalul criteriu nefiind singularitatea unui astfel de termen în vreun text. Considerăm că de o mai mare relevanţă este faptul că, pe fondul prezenţei cutărui termen maghiar în limba română veche, el este selectat doar de un anumit text, în vreme ce, în acelaşi loc, un altul optează pentru un alt termen. Chiar dacă s-ar considera că respectivul termen de origine maghiară ar fi fost un regionalism sau un termen care, din vreun motiv, a fost socotit de unii ca nefiind apt să figureze într-un text cult, prezenţa sa acolo, coroborată cu absenţa sa în altul, rămîne un fapt dotat cu relevanţă din perspectiva studiului de faţă.

2.4.1.1. În NTB, spre exemplu, se înregistrează ca o constantă o anumită preferinţă ori deprindere în a întrebuinţa termeni de origine maghiară. Unii dintre aceştia sînt, deja, larg răspîndiţi în toate zonele româneşti, alţii, însă, erau şi au rămas îngust regionali. Apar astfel: *oraş* (cvasi-general în NTB), dar faţă de *cetate* (caracteristic CB, CP şi BB); *tîrnaţ* (NTB, FA 3, 11), dar faţă de *tindă* (CB, CP) şi *boltă* (BB); *viteaz* (NTB, FA 10,7), dar *voinic* (CB, CP) şi *oştean* (BB); *chipurele* (NTB, FA 7, 43), dar *obrazele* (CB, CP), redînd vsl. ѡбразѣ, şi *tiposurile* (BB), redînd gr. τοὺς τύπους.

2.4.1.2. În CV, de asemenea, există o evidentă propensiune în acelaşi sens. Cu deosebire sugestivă este seria: „locu de *feleleatu*" (CV, FA 25, 16), faţă de „loc de *răspunsu*" (CB) şi „loc de *răspuns*" (CP), în care exista o problemă dificilă de înţelegere şi redare a conceptului, lucru înţeles de scriptorii secolului al XVI-lea. Comportamentul celui care a revizuit CV în acest loc este relevant: el apelează (sau uzează de) un termen de origine maghiară, adică, în momentul în care nu găseşte ajutor în propria limbă, apelează la acea limba

BDD-B2-13 © 2005 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 18:01:18 UTC)

care-i era mai familiară, pe care, poate, o înţelegea cel mai bine şi pe care, în comparaţie cu slavona, o considera mai aptă în a-i rezolva problemele în spaţiul său cultural. În acelaşi fel, dacă româna nu deţine un termen acceptabil[1] pentru a reda o anumită realitate, NTB apelează mai lesne la maghiară, în vreme ce BB, dacă nu are şanse în slavonă, apelează la împrumutul din greacă. Astfel se întîmplă sub *Mc.* 6, 27, unde se utilizează *henghiariu* (NTB) faţă de *speculator* (BB). Conceptul necesar a fi redat aici era 'paznic, temnicer', ceea ce în textul grecesc este numit σπεκουλάτορα.

2.4.1.3. În mod constant, PO utilizează un termen de origine maghiară precum *tăroasă*. Deşi apare în numeroase locuri (*Gen*., 3, 16; 4, 1, 17; 16, 4, 5, 10; 19, 36; 21, 2; 25, 21, 21; 29, 32, 33, 35), textul BB preferă termeni de origine slavă sau construcţii pe model grecesc, precum *a zămisli* şi *a lua în pîntece*.

2.4.1.4. Pentru a ilustra şi un nivel de contact mai profund, se poate analiza o traducere din PO. Deşi astfel de cazuri sînt bine reprezentate în acest text, un singur exemplu este suficient deoarece, dat fiind ascendentul pe care textul de tradus îl are asupra traducerii sale, mai ales în situaţia unui decalaj oarecare între nivelurile de dezvoltare a aspectelor literare ale celor două limbi în contact, astfel de situaţii nu apar ca nişte raritǎţi ori ca surprinzătoare. O traducere, aşadar, datorată în mod evident contactului limbii române cu maghiara, apare sub *Gen*., 19, 23: „Şi soarele era venit pre pămînt" glosat *săva răsărit* (PO). Privind la traducerea maghiară, „Es a nap immar fel iött vala a földre", se observă cum traducerea din primul moment, una fidelă, este urmată de o necesară ajustare a sintagmei prin corespondentul de sens din română. Acesta este un caz în care traducătorul a urmat litera autoritară a textului de tradus, abia în glosă permiţîndu-şi (forţat, oarecum de nevoile cititorului şi de compartimentul lexical-semantic al limbii române) să ofere echivalentul lipsit de echivoc.

> Această traducere prilejuieşte încă o observaţie, ce-i drept, potrivită şi în alt loc al studiului. Analizînd sintagma „era venit", se observă că aceasta - nefiind rezultatul unui calc, o formă perifrastică - este trunchiată deoarece magh. „fel iött vala" trebuia tradusă prin „venise sus spre". În maghiară, însă, această structură este una de tip idiomatic, o caracteristică a limbii maghiare, pe care traducerea PO nu o tratează aşa cum se întîmplă în cazul traducerilor munteneşti, în special. Aici se află o diferenţă importantă între textele traduse şi revizuite în Transilvania şi cele prelucrate în Muntenia. Un complex de alte comportamente arată că deosebirea nu se datorează neapărat diferenţelor de decalaje dintre greacă sau slavonă şi română, pe de o parte, şi dintre maghiară şi română, de cealaltă. Deosebirea este una de atitudine deprinsă în urma situării într-o sferă cultural-spirituală, precum şi ca urmare a tipului de contact cu textul. Diferenţele dintre cele două atmosfere culturale şi particularităţile textelor străine generează şi accentuează diferenţele dintre cele două tipuri de abordare: una urmînd litera şi spiritul pentru a nu rătăci şi pentru a învăţa, cealaltă urmînd mai degrabă litera şi imitînd pentru a nu sminti o iotă.

2.4.1.5. În continuarea acestei categorii se poate exemplifica prin: „Cornilie, sutaş den *şireag*, carea să chiema a Italii" (NTB, FA 10, 1), faţă de: „de *gloata* ce chema-se italiiască" (CB), „den *gloata* ce se cheamă Talia" (CP), „din *ceata* ce să chema Frîncească" (BB). Utilizarea substantivului *şireag* indică cu putere influenţa maghiară (vezi EWUR sv. *şireag*), nu doar prin simpla prezenţă a termenului maghiar, ci şi deoarece în textul grecesc apare ἐκ σπείρης, gr. σπείρα avînd sensuri precum 'spirale, repli tortueux d'un serpent', 'objet enroulé, entortillé', 'base d'une colonne', sensul 'bande des soldats, corps de troupes' fiind o specializare ulterioară. Aceeaşi situaţie se înregistrează şi sub FA, 7, 42, unde apare: „deade pre ei să slujască *şireagului* ceriului" (glosat: „ce se zice soarele, luna şi stealele") (NTB), respectiv: „deade pre ei a sluji *oştii* ceriului" (BB)[2], precum şi sub *Ap.* 9, 16. Pentru acelaşi termen grecesc, însă, sub *Mc.* 15, 16, BB prezintă *şireag*.

2.4.1.6. Acest tip de opţiune a NTB capătă un caracter mult mai net atunci cînd limba română deţine deja un termen care este, însă, refuzat de autorii NTB. Astfel se petrec lucrurile în FA 5, 16, unde apare seria: *beteagi* (NTB), faţă de *lîngezii* (CB, CP), *bolnavi* (BB), care arată că, atît termenului moştenit, utilizat de textele secolului al XVI-lea, cît şi celui împrumutat din limbile slave, prezent în BB, NTB îi preferă termenul maghiar. În ariile transilvane, de contact direct cu vorbitorii maghiari, acest termen avea, precum în maghiară, valoarea 'bolnav', el fiind utilizat cu referire la o persoană avînd orice fel de afecţiune. Răspîndit pe întregul teritoriu dacoromân, cuvîntul a intrat în coliziune cu corespondentul de origine slavă şi a supravieţuit numai întrucît a reuşit să se specializeze, căpătînd valoarea 'infirm'. Zone largi din Transilvania (dar şi din Moldova de nord), în schimb, utilizează acest termen în detrimentul lui *bolnav*, cu care, acolo, se află în relaţii de sinonimie şi care se află în inferioritate.

---

[1] Problema acceptabilităţii, în sine, rămîne una încărcată cu o doză consistentă de relativitate. Fie că se ajunge la un astfel de calificativ dinspre individ sau dinspre colectivitate, punctul de referinţă este unul intern şi dependent de trăsăturile constitutive şi circumstanţiale ale individului sau colectivităţii.

[2] În CB şi CP apare pluralul subst. *voinic*.

BDD-B2-13 © 2005 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 18:01:18 UTC)

2.4.1.7. De asemenea, semnificative sînt cazurile în care, deşi termenul utilizat în text este unul a cărui origine nu este maghiar, pe margine, glosatorul simte nevoie de a oferi un echivalent de origine maghiară, cum se întîmplă sub FA 10,1: *Italii* (NTB) (glosat pe margine: *Carii să chiamă acum oloşi*), sau sub FA 27, 10: *Povărîei* (NTB) (glosat pe margine: *Tărhatului*).

2.4.2. În privinţa tendinţei de promovare a termenilor moşteniţi şi deveniţi populari, dar şi unora împrumutaţi pe cale cultă, trebuie subliniat că tendinţa este în mod cert mai puternică în arie transilvană decît în alte zone.

2.4.2.1. Posibilitatea ca, nu de puţine ori, autorii NTB să fi privit la *Vulgata* mult mai insistent decît la textul grecesc, este dată şi întărită în numeroase cazuri de comportamentul autorilor NTB, comparativ cu ceea ce se înregistrează în BB. Un prim exemplu, situabil la nivel lexical, îl constituie versetul 25 din FA, 3: „Şi în sămînţa ta să vor blagoslovi toate *fămeile* pămîntului" (NTB), faţă de: „Şi semenţiei tale să vor blagoslovi toate *neamurile* pămîntului" (BB)

> Promisiunea aceasta, de dată veterotestamentară (şi al cărei corespondent neotestamentar apare cel mai bine exprimat sub *Mt*., 25, 34), este făcută lui Avraam în mai multe rînduri şi sub diferite forme. Forma cea mai apropiată de cea din *Faptele Apostolilor* apare în PO şi în BB astfel: „Şi prin sămînţa ta blagoslovi-se-vor toţi oamenii pămîntului" (PO, *Gen*., 22, 18) apoi: „Şi prin sămînţa ta blagoslovi-se-vor toţi oamenii pre-pămînt" (PO, *Gen*., 26, 4), pentru care BB prezintă o unică variantă: „Şi se vor blagoslovi întru seminţia ta toate limbile pămîntului" (BB) şi: „în sămînţa ta blagoslovi-se-vor toate rudele pre pămînt" (PO, *Gen*., 28, 14), respectiv: „se vor blagoslovi întru tine toate neamurile pămîntului şi întru seminţia ta"(BB).

În CB se înregistrează: „de sămînţa ta blagoslovi-se-va toată *ocina* pămîntească", ceea ce redă vsl. **w сѣмени твоем благословитсѧ вьсѣ wтчьствїа земнаа**". Vsl. **отьчьствие** avea sensul 'patria'. Acest concept se referea la 'moştenire', privită ca un întreg complex de elemente de natură materială şi spirituală produs succesiv de generaţiile unui neam şi care, o dată constituit, ajunge să caracterizeze şi să definească esenţa şi individualitatea acelui neam. Deşi face parte din acest complex, datorită caracteristicilor sale şi a modului în care sînt ele percepute, un element de mare importanţă pentru existenţa unei comunităţi naţionale, şi anume teritoriul pe care acel neam dăinuie, este perceput în mod distinct. Faptul acesta determină apariţia a două sensuri pentru acest cuvînt.

Datorită caracterului unic şi indispensabil, concret la modul material, vital pentru individ şi pentru comunitate, forma de concretizare 'pămînt' a sensului 'moştenire' devine pregnantă. Această restrîngere de sens în direcţia valorii concrete se datorează şi grijii pe care fiecare membru al comunităţii trebuia să o aibă faţă de partea sa de proprietate, care trebuia transmisă intactă mai departe[3]. Totodată, nu dispar valorile abstracte. Întrucît un neam are nevoie de un teritoriu geografic contiguu pentru a exista ca atare, între neam şi teritoriu se produce o identificare ce poate fi marcată prin metonimie. Este greu de ştiut dacă Bratul înţelege prin *ocină* 'neam', însă textul slavon la acest sens al cuvîntului face referire. Situaţia se întîlneşte şi în: „Pomenescu-se către Domnul toate cumplitele pămîntului şi închiră-se într-însu tot ***ocinele*** *limbiloru*." (PS.S B, 21, 28), ceea ce redă: „reminiscentur et convertentur ad Dominum universi fines terrae et adorabunt in conspectu eius universae ***familiae*** *gentium*" (B.Osb., LXX), „recordabuntur et convertentur ad Dominum omnes fines terrae et adorabunt coram eo universae ***cognationes*** *gentium*" (B.Osb., Hebr.), sintagmă care, în BB, apare tradusă prin: „neamurile limbilor". Aceeaşi *Psaltire*, însă, prezintă şi sensul concretizat la maximum: „Ceare de la mene şi da-ţi-voiu limbile *ocinele* tale, şi ţinuturile tale în sfîrşitul pămîntului." (PS.S B, 2, 8), adică: „postula a me dabo tibi gentes *hereditatem* tuam et possessionem tuam terminos terrae" (B.Osb.), ceea ce, în BB, apare tradus prin: *moştenire*.

Opţiunea din NTB confirmă faptul că valoarea etimologică a urmaşului lat. *familia*, 'familie', 'neam', încă mai avea curs, fie şi ca arhaism. Avînd în vedere că textul grecesc conţinea termenul αἱ πατριαὶ, în vreme ce în textul latinesc apare *familiae*, se poate considera şi că traducerea din NTB indică un grad înaintat de familiarizare a acelor cărturari cu textul *Vulgatei*. În felul acesta, NTB optînd pentru consultarea *Vulgatei*, iar BB utilizînd textul grecesc, caracterul opţional al traducerilor urcă la un nivel superior.

2.4.2.2. Propensiunea de mai sus este accentuată în sensul că, arătîndu-se deschis faţă de termenii moşteniţi din latină, NTB se arată uşor refractar la cei de origine slavă, preferaţi, însă, în BB. Astfel apar sintagmele „neam preoţesc" (passim NTB), alături de „rod vlădicesc" (passim BB); „Au nu e acesta feciorul cela al *rotariului*?" (glosat: *cioplitoriului*) (NTB, *Mt.* 13, 55), faţă de: „Au nu e acesta feciorul *teslariului*?"

[3] Aici sînt de amintit felurite practici care străbat epocile şi teritoriile şi care, sub orice formă apar, nu derivă şi nu vizează, în esenţă, decît un acelaşi set de ţeluri. Astfel, obiceiul de a-l bate în mod memorabil pe moştenitor, pe hotar, feluritele forme de manifestare a proprietăţii, exercitate în mod direct, indirect sau simbolic de către omul liber, nobil, boier sau suveran, felurite ritualuri de păstrare dar şi de vînzare etc. au drept scop iniţial şi principal prezervarea şi asigurarea teritoriului (naţional).

BDD-B2-13 © 2005 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 18:01:18 UTC)

(BB). De asemenea: „şi se mirară credincioşii *tăiaţi împregiur*" (NTB, FA 10, 45), faţă de: „şi se ciudiră cei den *obrezanie* credincioşi" (BB); „credincioşii *tăiaţi împregiur*" (NTB, FA 10, 5), faţă de: *obrezanie* (CB, CP, BB); „deaca *împlură* toate care sînt scrise despre el" (NTB, FA 13, 29), faţă de: „deaca *au săvîrşit* toate ceale ce era pentru el scrise" (BB)[4], cazuri în care, tendinţei NTB, de a nu deprinde ori surprinde cititorul cu termeni de origine slavă acolo unde limba română se poate descurca singură, i se alătură şi influenţa modelului. Nu se poate presupune că principala cauză a unor astfel de opţiuni ar sta în criterii de ordin semantic care, în contexte culturale sensibil diferite, ar fi cunoscut compliniri precum cele de mai sus. În modul cel mai firesc, CB, CP şi BB au preluat sau utilizat cuvîntul din slavonă, în vreme ce NTB a utilizat, la fel de firesc, o structură moştenită din latină[5].

2.4.2.3. O situaţie complexă apare pe o întindere de douăsprezece versete din *Faptele Apostolilor*. Sub FA 8, 27; 34, 37, 39, CP şi NTB întrebuinţează termenul *famăn*. CB prezintă cuvîntul doar în versetul 27, în următoarele trei versete apărînd *scopit*. Faţă de acestea, BB prezintă *hadîm* (v. 27), apoi *scopit* (v. 34, 37) şi *famăn* (v. 39). Este de notat că textul grecesc prezintă în mod constant forma εὐνοῦχος, constanţă caracteristică şi textului latin. În textul slavon, termenul utilizat în v. 27 este **евнѹхъ**, celelalte trei versete utilizînd termenul **кажникъ**. Se constată, aşadar, că, indiferent de ceea ce apare în oricare dintre textele străine ce puteau fi consultate, CP şi NTB, după ce înţeleg despre ce este vorba, redau conceptul în mod constant, prin termenul ales (precum în greacă şi latină)[6]. Constanţa opţiunii (eventual, urmînd modelul grecesc sau/şi latin) se referă la un termen moştenit, adică popular. Complexitatea cazului este dată de ceea ce apare în celelalte două texte. CB pare a urma modalitatea din textul slavon intercalat, în sensul că redă **евнѹхъ** prin *famen* (precum CP şi NTB), dar cînd textul model schimbă termenul, notînd **кажникъ**, autorul CB se adaptează la situaţie şi redă în consecinţă: *scopit*. Aparent de neînţeles este comportamentul revizorilor bucureşteni, de regulă constanţi în alegerile şi acţiunile lor. Termenul *hadîm*, prezent şi în traducerea *Faptelor* din 1683, este caracteristic ariei munteneşti şi se justifică întrucît *eunuc* nu fusese încă luat în considerare ca posibil împrumut. În acest punct, aşadar, toate textele utilizează termenul care, din punctul de vedere al autorilor, este mai potrivit sub aspectul capacităţii de a transmite cititorului conţinutul de redat. În următoarele două versete se manifestă influenţa consultării unui text slavon (singurul dintre cele trei care schimbă termenul). Atît gestul de a urma textul slavon, cît şi termenul folosit constituie nişte opţiuni. BB, însă, mai optează încă o dată, hotărînd să utilizeze termenul moştenit, pe cel din NTB, textul a cărui revizie *Noul Testament* din BB era. Analizînd situaţia, cauza acestei ultime duble opţiuni se arată, în mod rezonabil, a sta în posibilitatea de a produce variaţii, în special de ordin lexical, la nivelul textului. Opţiunea abaterii BB de la textul NTB şi de la modelul grecesc nu constituie, însă, în totalitate, un caz prin care BB se singularizează printr-o alegere proprie. Numai consultarea textului slavon putea furniza prudenţilor autori ai BB modelul şi, mai ales, temeiul că ceea ce fac nu sminteşte textul tradus. Avînd, aşadar, în faţă un termen oarecum „delicat", care trebuia repetat de mai multe ori într-un interval destul de mic, pentru care limbile greacă şi slavonă nu oferea forme de împrumut, singura soluţie fiind libertatea de a utiliza oricare termen deja existent în română, autorii BB aleg - pe model slavon - varietatea expresiei astfel: în primul caz, precum celelalte trei texte, merg pe un termen uzual şi cunoscut în principala arie căreia i se adresa textul. În cazul al doilea, precum textul slavon, BB schimbă termenul, alegînd unul care redă conceptul dintr-o altă perspectivă, precum în slavonă şi nu ca în greacă (Gr. εὐνοῦχος 'gardien de la couche', are în comun cu lat. **feminus* faptul că denumeşte, în mod eufemistic poate, rezultatul unei acţiuni, în vreme ce vsl. **кажникъ** - cf. **кажение** 'contusus testiculis' -, sau *scopit*, participiu al verbului *a scopi* < vsl. **скопити** 'evirare', se referă la acţiunea în urma căreia se ajunge la acel efect şi la primul efect de durată al respectivei acţiuni.). Probabil că, avînd în vedere că noţiunea reapare în versetele 37, 38[7] şi 39 autorii BB optează pentru încă o schimbare a termenului.

[4] Acelaşi verb este utilizat şi în CB şi CP.

[5] Este adevărat că acest mod de a concepe anumite procese şi de a le exprima există şi în maghiară. Aici, însă, avînd în vedere că este vorba despre o structură bine răspîndită la nivelele prime de vorbitori, nu este necesară ipoteza influenţei maghiare.

[6] Situaţia se alătură altor tipuri de exemple care sugerează cu putere că diaconul a cunoscut şi o versiune grecească a *Faptelor Apostolilor*.

[7] Mai este de semnalat faptul că versetul 38 constituie o caracteristică a versiunilor occidentale care se întemeiază pe un grup de manuscrise, multe anterioare secolului al VI-lea. În general, acesta apare, în întregime sau parţial, în textul acestora, numerotat fiind. Celelalte ediţii, după versetul 36 prezintă versetul 38 (în această numerotare) şi doar menţionează (majoritatea) la subsol, eventual cu citare, că unele texte vechi prezintă în acest punct un verset. Din această perspectivă, este important de văzut că versiunile secolului al XVI-lea şi NTB nu numai că prezintă versetul în text, dar îl şi numerotează corect. Spre deosebire de acestea, BB prezintă întregul verset dar numerotarea este defectuoasă întrucît versetul 37 începe cu o propoziţie mai devreme. Este aproape sigur că versiunea grecească pe care

BDD-B2-13 © 2005 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 18:01:18 UTC)

De aceea, în versetele 37 şi 38 aceştia vor păstra termenul (o dată pentru că limba nu avea termeni cîte ocurenţe avea noţiunea, apoi pentru că, dat fiind intervalul scurt, varietatea expresiei era cît se poate de recomandată), fără a apărea riscul neînţelegerii textului. În plus, întregul context considerat, cititorul, dar şi textul erau satisfăcuţi tocmai de expresia variată pînă la un punct, schimbările repetate dăunînd amîndurora. Din acest motiv, BB alege (şi aceasta constituie adevărata şi marea opţiune a BB în acest caz) ca în versetul 39 să introducă al treilea termen, poate ultimul pe care îl mai avea la dispoziţie, pe cel moştenit şi prezent în NTB. Argumentul poate fi întărit şi observînd NTB, unde, în versetul 38, personajul nu mai este numit din perspectiva aceasta, ci din aceea a atribuţiunilor sale: *vistiiarnicul*[8].

2.4.2.4. Aparte sînt cazurile în care autorii NTB introduc în text neologisme de origine latină. Astfel se petrec lucrurile sub *Iac.* 1, 12, unde termenului moştenit, popular, din BB, *cunună*[9], în NTB îi corespunde neologismul neadaptat *corona*. Exemplele îndreptăţesc ipoteza că tendinţele traducătorilor NTB erau mai puţin de a utiliza limba greacă ori/şi slavona ca model cultural (situaţie caracteristică Moldovei şi Ţării Româneşti) şi mai mult de a se îndrepta către latină. Pe de altă parte, opţiunea din BB este remarcabilă într-o anumită măsură, deoarece textul nu merge pe calea încercării de a utiliza un termen din greacă ori slavonă, ci se plasează pe terenul solid al limbii române[10].

2.4.2.5. Cazul în care termenul preferat de NTB este un neologism latin nu este singular. Tot aici se încadrează şi încercarea de sub *Mt.* 4, 6, unde apare *publicanii* (glosat: „ce era atuncii *vameşii*") (NTB), faţă de *vameşii* (BB), unde NTB încearcă să introducă un neologism latin, dar fără a lipsi cititorul de înţelegerea textului căci urmează o glosă. De asemenea, sub *Gal*. 4, 2, unde NTB prezintă *titori* (NTB), BB *ispravnici* (BB), AI *zicătorii*, iar CP *îndemnători*. Textul slavon, urmat de către AI şi CP, conţine subst. **повелитель**, adică '*ἐπιτρόπους*', exact termenul care apare în textul grecesc, urmat de BB. Şi de această dată, NTB alege textul latin, care prezintă subst. *tutoribus*.

2.4.2.6. Această categorie capătă consistenţă şi noi dimensiuni în urma analizei unor situaţii complexe, care se produc la un nivel mai profund. În unele cazuri care privesc anumite construcţii, calchiate de BB din greacă, se înregistrează concordanţe între BB şi NTB. Fără a fi o coincidenţă întîmplătoare, o astfel de situaţie este rodul altor procese decît cele care, aparent, ar lega cele două texte. Este vorba despre exemple precum: „Iară deaca veni Saul în Ierosalim, să cerca să să lipească de ucenici, ce toţi să temea de el, necrezînd că iaste ucenic. (...) Şi era cu ei întrînd şi eşind în Ierosalim" (NTB, FA 9, 26-28), alături de: „Şi mergînd Savl în Ierusalím, să ispitiia a să lipi de ucenici şi toţi să temea de el necrezînd că iaste ucenic. (...) Şi era cu ei întrînd şi ieşind în Ierusalim" (BB), în textele de referinţă: Παραγενόμενος δὲ εἰς Ἰερουσαλὴμ ἐπείραζεν..., respectiv: „Cum autem venisset in Ierusalem, tentabat..." Alături de diferenţele din prima parte a enunţului, aici interesează concordanţele din ultima propoziţie, care demonstrează că şi autorii NTB puteau fi determinaţi să opteze pentru introducerea de astfel de structuri în textul lor şi în limba română. Dacă, însă, se studiază comparativ cazurile în care ei fac acest lucru, se observă că, de regulă, formele perifrastice din NTB, cum este acest imperfect, au corespondente în textul latin şi nu în cel grecesc. În acest caz, textul latin prezintă: „et erat cum ilis intrans". Aceeaşi observaţie este valabilă şi pentru: „împlu toată casa unde era şăzînd" (NTB, FA 2, 2), alături de „umplu toată casa unde era şăzînd" (BB), redînd ἦσαν καθήμενοι, adică „erant sedentes"; „Iaca, bărbaţii ce-i puset în temniţă, sînt în besearică, stînd şi învăţînd pre oameni" (NTB,

---

s-a întemeiat revizia avea numerotarea 36-38 (cu prezenţa la subsol sau chiar în text a versetului 37), iar revizorii BB, trecînd versetul în text, precum NTB, au voit să-l numeroteze, dar, întrucît au avut un semnal mai puternic în textul grecesc, l-au ignorat pe cel din NTB şi au numerotat în consecinţă. Această numerotare, însă, are avantajul de a încorpora într-un singur verset un întreg schimb de replici, foarte important. Aflaţi în faţa unui punct asupra căruia versiunile de tip oriental se arată a fi nesigure, şi pe care versiunile occidentale îl abordează cu hotărîre, autorii BB, aleg să urmeze versiunile care prezintă întregul text, precum NTB, dar părînd a se socoti liberi să aleagă locul în care începe versetul 37 (versiunile greceşti consultate, care amintesc cumva de acest verset şi care prezintă numerotarea 36-38 nu oferă indicii clare asupra tăieturii versetelor).

[8] Este vorba despre secvenţa în care apostolul Filip întîlneşte nu un castrat oarecare, ci pe influentul trezorier al Candachiei, regina Etiopiei.

[9] Elementul moştenit apare şi în CB, CV şi CP.

[10] Personal, considerăm că opţiunea BB derivă dintr-un recul faţă de forma din NTB. Privind la forma neologică, care putea apărea uşor pretenţioasă, revizorii BB au reacţionat izbiţi fiind de diferenţele dintre forma moştenită (bine răspîndită pe teritoriul dacoromân) şi cea latinească (distinctă şi elegantă pînă la caducitate). Probabil că, astfel, autorii BB s-au ferit de a urma soluţia din NTB, renunţînd, totodată, la a adopta o formă cultă aparţinînd altei limbi. (Şi de această dată, însă, viitorul a hotărît altfel.) Acest tip de opţiune, datorată unei reacţii, apare destul de frecvent în BB încît să se poată considera că este o constantă a acestui text: aproape de fiecare dată cînd au în faţă exagerări într-o direcţie contrară celei în care exagerează ei, autorii BB reuşesc să reacţioneze alegînd poziţii care valorifică resursele limbii române.

BDD-B2-13 © 2005 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 18:01:18 UTC)

FA 5, 25,), alături de „Iată, bărbaţii pre carii aţ pus în temniţă sînt în besearecă stînd şi învăţînd pre norod" (BB), în textul latin „sunt in templo stantes, et docentes populum".

> Textul grecesc fusese tradus în latină altfel de cum se întîmplase în slavonă, în română sau în alte limbi. Orice opţiune declarată ar fi avut traducătorul şi indiferent de evoluţiile lingvistice suferite, latina atinsese un nivel de dezvoltare şi deţinea capacităţi de exprimare net superioare oricărei alte limbi indoeuropene, cu excepţia celei greceşti. Dacă limbile europene moderne au reuşit să-şi dezvolte aspectul literar abia începînd cu momentul traducerii *Bibliei*, situaţia latinei era cu totul alta. Avînd un sistem de o altă forţă, precum şi un trecut care îi exersase capacităţile, latina chiar nu avea nevoie de imitarea căilor pe care limba greacă mersese, ori de sprijinul unui model cult. Din acest motiv, de multe ori, textele grecesc şi latin, deşi aparent coincid, merg paralel şi în mod independent.

2.4.2.7. Comparaţia dintre „avînd mărturie de la toată sămînţa jidovilor" (NTB, FA 10, 22) şi „mărturisindu-se despre toată limba jidovilor" (BB), alături de textele grecesc şi latinesc μαρτυρούμενός τε ὑπο ὅλου τοῦ ἔθνους..., respectiv „testimonium habens...", sau cea dintre „căzu şi răpăosă" (NTB, FA 5, 5), faţă de „căzînd au murit" (BB), în textul gr.: πεσὼν ἐξέψυξεν, dar în cel lat.: „cecidit et expiravit", conduce la aceeaşi concluzie: NTB, în preferinţa sa pentru structuri şi forme de exprimare apropiate sistemului şi spiritului limbii române, recurge la textul latin şi încearcă în acest fel să participe la edificarea normei literare româneşti, dar prin adoptarea unui model aflat în ascendenţa românei şi nu a unuia cu totul exterior.

BDD-B2-13 © 2005 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 18:01:18 UTC)